

ศาสตราจารย์ระพี สาคริก

รำลึกถึง ครูเชิด มุนิกานนท์

๒๕๐๙๕

หวนกลับไปนึกถึงช่วงระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๓ ช่วงนั้นนับว่าตัวฉันเองมีโชคดี ทั้งนี้เพราะมีโอกาสเข้าไปเรียนเกษตรอยู่ในโรงเรียนเตรียมวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่

ระหว่างนั้นตัวฉันเองมีโอกาสเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง หากมองในด้านดี ย่อมเห็นความดีของทุกคนได้ไม่ยาก ดังนั้นในโอกาสนี้ฉันจึงได้กล่าวย้าไว้ว่า ตนมีโชคดี ซึ่งความจริงแล้วเรื่องที่จะเขียนต่อไปนี้ก็เป็นเพียงเรื่องราวหนึ่งเท่านั้น ยังมีเรื่องอื่นๆ อีกหลายอย่างที่เดียว

ในช่วงนั้นภาพรวมของสังคมภายในแม่โจ้ มีคน ๒-๓ กลุ่ม กลุ่มแรกเรียนจบหลักสูตรมาจากสถาบันการศึกษาภายในประเทศ คนกลุ่มนี้นิยมเรียกกันว่า “ครู”

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือผู้ที่ทางการคัดเลือกแล้วว่าเรียนเก่ง จึงให้ทุนส่งไปเรียนต่อต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่สำหรับสายเกษตรจะถูกส่งไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ประเทศฟิลิปปินส์ หากถูกส่งไปเรียนต่อเพื่อรับปริญญาโท มักมีแนวโน้มถูกส่งไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล มลรัฐนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา หลังจากเรียนจบหลักสูตรและกลับมาแล้ว คนกลุ่มนี้จะถูกเรียกว่า “อาจารย์” โดยเฉพาะคนในสังคมไทยส่วนใหญ่กำลังให้การยกย่องคนที่เรียนจบจากเมืองนอกกลับมาจึงตีความได้ว่า “คนไทยกำลังเห่อคำว่าอาจารย์” ยิ่งเป็นศาสตราจารย์ด้วยแล้วก็แทบจะเป็นความฝันซึ่งหลายคนยังไม่เคยพบเห็นมาก่อน”

ส่วนกลุ่มที่สามมีอยู่คนเดียว คือ “ครูเชิด มุนิกานนท์” เพราะท่านผู้นี้ไม่จบสาขาเกษตรทั้งในประเทศและต่างประเทศ หากจบวิทยาศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เธออาจสงสัยว่าครูเชิดน่าจะมีของดี ไม่เช่นนั้นแล้วฉันคงไม่นำมาเขียนอย่างแน่นอน

ครูเชิดมีโรคประจำตัวอยู่อย่างหนึ่ง ฉันเข้าใจว่าน่าจะเป็นโรคในภูมิแพ้ในโพรงจมูก เพราะปกติ ท่านจะมีลักษณะพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง สิ่งนั้นก็คือน่าจะอะไรอยู่ที่ไหน ท่านมักมีอาการคัดจมูก ทำให้จามตลอดเวลาจนบรรดาลูกศิษย์นำมาพูดล้อเล่นอยู่เบื้องหลัง ซึ่งฉันไม่ทราบว่าคุณครูเชิดจะได้นับเรื่องน้้างหรือเปล่า

ครูเชิด มุนิกานนท์ เป็นคนโสด บรรยายกาศภายในบริเวณแม่โจ้มันก็เหมือนสภาพที่ยังเป็นป่าดงตอน อย่างที่เนื้อเพลงแม่โจ้ได้เขียนเอาไว้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า น้ำประปาก็ยังไม่มีใช้ ไฟฟ้าก็ยังไม่มีใช้ แล้วยังมีไข้ป่าชุกชุม จนกระทั่งนักเรียนแม่โจ้เป็นไข้มาลาเรียกันแทบไม่เว้นแต่ละคน โดยเฉพาะระหว่างช่วงฤดูฝน ตามฤดูกาลที่สังเกตได้จาก “ต้นสักออกดอก”

บ้านครูเชิดเป็นบ้านหลวงซึ่งได้รับการปลูกเอาไว้ทางทิศตะวันออกของบริเวณดังกล่าว ครูเชิดสอนวิชาฟิสิกส์ อาจเพราะว่าครูเชิดเป็นคนโสดและใช้ชีวิตระหว่างช่วงทำงานอยู่กับบ้านบ้าง อยู่กับห้องทำงานบ้างแต่ส่วนใหญ่ครูเชิดจะอยู่กับบ้าน ถ้าไม่มีชั่วโมงสอน ทั้งนี้เพราะท่านเป็นคนสนใจศึกษาหาความรู้ จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่ง ฉันพบครูเชิดบนถนนภายในบริเวณแม่โจ้ ท่านก้มมือเรียกฉันให้เข้าไปหา หลังจากนั้นจึงพูดว่า “ระพี เธอวิ่งไปที่บ้านครูหน้อย แล้วขึ้นไปบนเตียงนอนค้นหาหนังสือเล่มหนึ่งเพื่อนำกลับมาให้ครู” หลังจากนั้น ฉันวิ่งไปที่บ้านครูเชิดซึ่งเป็นบ้านไม้สองชั้นใต้ถุนโปร่ง หลังจากนั้นจึงขึ้นบันไดแล้วเดินไปในห้องนอน เชื่อไหมว่า ฉันได้พบกับภาพที่ประทับใจจนกระทั่งลงไปอยู่ในส่วนลึกของหัวใจมาจนถึงบัดนี้ ฉันคาดไม่ถึงเลยว่าครูเชิดนอนอยู่ท่ามกลางกองหนังสือซึ่งตั้งอยู่แทบจะรอบตัวเอง คงเหลือประมาณช่องซึ่งพอจะนอนทอดตัวลงไปได้ ภาพนั้นทำให้ฉันรู้สึกนิยมที่จะนำปฏิบัติมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ครูเชิดซึ่งรถจักรยานยี่ห้อ “ราล์ฟ” ของอังกฤษ รถจักรยานคันนี้มีสีด้าและดูเหมือนว่าเจ้าของจะทำความสะอาดอยู่เสมอจึงสามารถใช้งานได้ทนนาน

ครูเชิดเป็นนักคิดนักวิจัยที่ตัวฉันเองให้ความเคารพและยกย่องว่าเป็นบุคคลผู้หนึ่งซึ่งมีความโดดเด่น แต่น่าเสียดายที่มีคนเห็นความดีของครูเชิดน้อยเกินไป

ปกติแล้ว การเรียนที่แม่โจ้นั้น ในช่วงนั้นนักเรียนทุกคนตกอยู่ในสภาพยากลำบาก แทบจะกล่าวได้ว่า “แสนสาหัส” จนกระทั่งมีเพื่อนฉันบางคนพูดสาปแช่งว่า “อ้าวเป็นนก ก็จะไม่ชอบบินผ่านแม่โจ้อีก” แต่ตัวฉันเองกลับเป็นคนประหลาดทั้งนี้เพราะเหตุว่า “ที่ไหนก็ตามที่ใครๆ เขารู้สึกว่ามันยากลำบาก ฉันกลับก้าวเข้าไปหามันอย่างท้าทาย” โดยที่รู้ว่าการที่ตัวเองต้องเผชิญกับความยากลำบากนั้น แท้จริงแล้วก็คือวิถีทางที่นำไปสู่การเรียนรู้ธรรมะ เพราะเหตุว่าการที่ชีวิตต้องเผชิญกับความยากลำบากนั้น ได้ช่วยให้ตัวเองต่อสู้กับกิเลสที่มันอยู่ในใจ เมื่อสู้ได้สำเร็จก็ย่อมหยั่งรู้ความจริงได้ว่า “แท้จริงแล้ว ในร่างกายของเรานั้นก็ไม่ใช่ของเรา จึงมีผลชำระล้างภาวะยึดติดแม้แต่เจือเนนไขที่เกี่ยวกับรูป รส กลิ่น เสียง” ที่มีเหตุเกิดจากร่างกายมนุษย์เราก็ควรหยั่งรู้ความจริงได้อย่างเป็นธรรมชาติ

ย้อนกลับไปนึกถึงช่วงนั้นอีกครั้งหนึ่ง การเรียนเกษตรที่แม่โจ้นั้น ดั่งที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ความสะอาด ความสบายของชีวิตที่แทบจะไม่มี แล้วยังมีสิ่งให้ผลตรึงกันข้าม นั่นก็คือ “โรคภัยไข้เจ็บ และพฤติกรรมซึ่งทางโรงเรียนกำหนดให้ลงไปใช้แรงไถนาแทนควาย”

นอกจากนั้น ครั้นถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ก็จะถูกใช้ลงไปเกี่ยวข้าวในนาจนกระทั่งหลังซดหลังแข็งตั้งแต่เช้ามีดเริ่มต้นตั้งแต่ฟ้าเริ่มสางไปจนกระทั่งพลบค่ำ แล่กลางคืนยังต้องหวนกลับไปจุดตะเกียงเจ้าพายุ เพื่อบดข้าว อีกทั้งแบกกระสอบข้าวเปลือกเข้าไปเก็บในยุ้ง กว่าจะเสร็จก็ร่วมค่อนคืน

ไม่เพียงเท่านั้น หลังจากได้ข้าวเปลือกแล้ว แต่ละวันก็ยังถูกใช้ให้ดำข้าวเปลือกจนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นข้าวกล้อง ขณะนั้นการดำข้าวเปลือกให้มาเป็นข้าวสารเราต้องใช้ครกกระเดื่องดำข้าว โดยเฉพาะตัวฉันเองมีประสบการณ์เรื่องนี้ทำให้รู้ว่า การดำข้าวด้วยครกกระเดื่องนั้นมันปวดเมื่อยมากแค่ไหน ทั้งนี้เพราะต้องยืนเกาะราว แล้วใช้ขาข้างขวาเหยียบคันกระเดื่องจนกระทั่งท่อนปลายมันยกสูงขึ้น หลังจากนั้นจึงรีบยกเอาขาออกโดยเร็วเพื่อให้สากที่มันติดอยู่ตรงปลายคันกระเดื่องตกลงมาดำข้าวในครก ทำอย่างนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า นอกจากนั้นยังมีเพื่อนอีกคนหนึ่งนั่งประจำอยู่ที่ครก หากสังเกตเห็นข้าวหลุดกระเด็นออกมาภายนอก ก็จะใช้มือค่อยๆ กวาดให้มันกลับคืนลงไปในครกอีก ดังนั้นการดำข้าวด้วยกระเดื่องที่สมบูรณ์จึงควรมีสองคน คนหนึ่งเหยียบคันกระเดื่องเพื่อดำข้าว ส่วนอีกคนหนึ่งคอยกวาดข้าวที่หกไม่ให้หลุดออกนอกครก แต่วิธีปฏิบัติเรสลับกันทำงาน โดยที่คนหนึ่งดำ หลังจากคนดำเมื่อยขาก็ยอมผลัดกันดำช่วยให้พักไปในตัว

นี่แหละคือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ครูเชิดหันมาประดิษฐ์เครื่องตำข้าวโดยใช้กำลังน้ำ

ในยุคก่อนตามริมฝั่งแม่น้ำปิงรวมทั้งสายอื่นๆ ในภาคเหนือ ถ้าใครสนใจเดินทางและเป็นคนช่างสังเกต จะเห็นว่าตามริมฝั่งแม่น้ำจะมีกรงล้อใหญ่ๆ ที่ใช้กระบอกไม้ไผ่ติดเอาไว้โดยรอบ นอกจากนั้นตามซีกล้อจะใช้ไม้ไผ่สานเป็นแผ่นระหว่างช่วงน้ำไหลนั้นมีด้านหนึ่งของกรงล้อจมอยู่ในน้ำ น้ำจะพัดพามันหมุนไปตามกระแสวงล้อ

ในขณะเดียวกัน กระบอกไม้ไผ่ซึ่งติดเอาไว้ตามกรงล้อโดยรอบ ช่วงที่กรงล้อหมุนก็จะดันน้ำขึ้นมาจากแม่น้ำ หลังจากนั้นจึงไหลไปในลำราง ซึ่งต่อเข้ามารองรับน้ำจากกระบอกไม้ไผ่ให้ไหลเข้าไปสู่สวนผักและผลิตภัณฑ์อื่นที่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ

จากหลักดังกล่าว ครูเชิดได้นำมาใช้เปลี่ยนแรงงานน้ำให้เป็นแรงกดดันกรงล้อเพื่อหมุนไปตามกระแส นอกจากนั้นที่แกนล้อมีสลักติดติดเอาไว้โดยรอบ และสลักไม้เนื้อแข็งขณะที่ล้อหมุนมันจะกดคันกระตือรือร้นให้ลดต่ำลงมาเพื่อดำเนินจะได้ทำหน้าที่ตำข้าว ซึ่งระบบนี้อาจติดตั้งครกกระตือรือร้นหลายครก จึงนับว่ามีผลทุ่นแรงไปหลายคน

ฉันจำได้ว่า ช่วงนั้น ครูเชิดสร้างแบบจำลองขนาดเล็กติดตั้งเอาไว้ในกระแสน้ำภายในลำเหมืองเล็กๆ ไว้หน้าบ้านอันเป็นที่พักอาศัย

หลังจากนั้นจึงค่อยปรับกลไกต่างๆ จนกระทั่งเริ่มใช้งานได้แล้วจึงทำของจริงขึ้นมาใช้ประโยชน์

ฉันไม่ทราบในช่วงหลัง มีใครนำความคิดนี้มาใช้ประดิษฐ์ครกกระตือรือร้น ซึ่งตำด้วยกำลังน้ำอย่างที่ครูเชิด มุนิกันนทได้อุตสาหกรรมเสียสละทั้งความคิด และความเหน็ดเหนื่อยตลอดระยะเวลาอันมีคุณค่าของท่านมาอย่างน่าศรัทธา

คนที่ริเริ่มเทคโนโลยีที่เจริญเติบโตขึ้นมาจากแผ่นดินไทย จนกระทั่งใช้งานได้ คงมีคุณค่าควรแก่การจดจำ

เรื่องนี้คล้ายกันกับที่ฉันริเริ่มทำห้องแล็บกล้วยไม้ให้สามารถดำเนินการสร้างเศรษฐกิจให้แก่บ้านเมืองอย่างกว้างขวางโดยเก็บของตกหล่นบนพื้นดินมาประดิษฐ์

แท้จริงแล้ว สิ่งซึ่งเราใช้ทำมาหากินอยู่นั้น ล้วนมาจากพื้นดินของบ้านเรา ฉันทกล่าวอยู่เสมอว่า “โปรดอย่าดูถูกพื้นดินว่าเป็นสิ่งไร้ความหมาย” แนวคิดแบบนี้ คือความเจริญจากรากฐานของวัฒนธรรมของไทยอันควรภูมิใจในความเป็นชาติของเราโดยแท้

22 พฤษภาคม 2553